

VII. ČÍNSKO-JAPONSKÝ KONFLIKT

1. Čína v letech 1918-1931

Historická první čínská revoluce na přelomu let 1911-1912 svrhla mandžuskou dynastii a vyhlásila republiku. Boj o charakter této republiky trval po celé meziválečné období. S nemalou iniciativou zasahovaly do těchto bojů i světové mocnosti. Změny měly být co nejmenší a císaře měl vystřídat jen jiný "silný muž", který by vojensky prosadil jak své vlastní zájmy, tak zájmy svých zahraničních ochránců. Proto byl tak příznivě přijat bývalý císařský generál a monarchista Jüan Š'kchaj, který nahradil ve funkci prezidenta republiky Sunjatsena. Jüan Š'kchaj vyvolal v roce 1913 druhou revoluci, zakázal nejsilnější a nejvlivnější Národní stranu (Kuomintang) a v roce 1915 se nechal jmenovat čínským císařem. Guvernéři jihočínských provincií odmítli Jüanovi poslušnost a vyhlásili nezávislost. Na severu sice Jüan Š'kchaj brzy poznal svou fatální chybu, abdikoval a obnovil status quo ante, ale bylo již příliš pozdě. O obrovský stát, který potřeboval silnou centrální moc, začaly mezi sebou soupeřit nejrůznější vnitřní síly. Opíraly se o místní armády, místní materiální zdroje, zahraniční dodávky zbraní a cizí půjčky. Politické principy ustoupily do pozadí, šlo nyní o osobní moc jednotlivců a politických skupin, klik a koalic. Po celá desetiletí se pak v Číně rozhodovaly politické otázky především silou zbraní. Byla to krutá doba a metody na všech stranách byly nevybíravé.

Počátkem 20.let v Číně znovu prudce vzrostl zájem o politické dění. Severočínská vláda, která nastoupila po Jüan Š'kchajově smrti v roce 1916, už zjevně prokázala svou neschopnost, zmitána osobními boji a nekonečnými rivalitami. Nedokázala čelit ani zahraničnímu tlaku, kterým si velmoci na Číně vynucovaly nové ústupky po 1.světové válce. O mnoho klidnější nebyla ani situace na jihu. Dr.Sunjatsen, který už v roce 1915 stanul v čele volného sdružení jihočínských provincií, stál v čele vlády v Kantonu jen díky svému věhlasu a také díky tomu, že se nenašel lepší kandidát, který by byl přijatelný pro všechny nebo alespoň pro většinu jihočínských generálů. Sunjatsen si musel uvědomit, že se sebelepšími idejemi bez armády v rozbourané Číně neprorazí. Dospěl k závěru, že k úspěchu potřebuje vlastní, dobře zorganizovanou a o jeho principech přesvědčenou armádu. Věděl také, že bez pomoci ze zahraničí, bez dodávek zbraní nebude rovnocenným soupeřem svých odpůrců v ostatních částech Číny. Vojenské síly byly až dosud organizovány na místním principu, podle provincií a jejich center. Spolupráce těchto armád se Sunjatsenem byla založena zvláště na tom, že v takovém spojení hledaly místní armády ochranu proti severním provinciím i proti soupeřům v sousedství. Vojenské autoritě kantonské vlády se vzpíraly nejen místní armády, ale i vojenské oddíly kantonských cechů. Ty měly chránit obchody, skladiště, továrny a přístav, zasahovat do stávek a jiných konfliktů mezi dělníky a zaměstnavateli. Jakmile kantonská vláda začala regulovat vyzbrojování těchto oddílů, vyvolaly v Kantonu povstání, známé jako "povstání kupeckých vojsk" nebo "povstání papírových tygrů". Pro kantonskou vládu znamenalo vítězství nad "papírovými tygry", kteří zdaleka nebyli tak bezzubí, jak by snad nasvědčoval název, přece jen posílení vlastních pozic. Prokázala, že je schopna zlomit odpor vojenskou silou, a zlepšilo se i její postavení vůči cizím velmocem, které měly v Kantonu své značné zájmy. Celkové postavení Sunjatsenovy vlády však zůstávalo slabé.

Kontrolovala tehdy jen třetinu provincie Kuang-tung, ostatní území se odtrhla a osamostatnila. V březnu 1925 Sunjatsen podlehl rakovině. Jeho osoba se pak stala trvalým symbolem, k němuž se hlásily nejrůznější směry a frakce v Kuomintangu i mimo něj. Sunjatsen, za života stále pronásledovaný a většinou na útěku, tak málo úspěšný v praktické politice, je od své smrti v Číně uctíván a zbožňován, po něm byly pojmenovány univerzity, ulice i parky. Vážnost jeho principů umožňovala, že i zcela protichůdné názorové skupiny se prohlašovaly za nejpravověrnější následovníky Sunjatsena a jeho jménem bojovaly proti jiným stejně pravověrným. Sunjatsenova závěť se četla na počátku každé kuomintangské schůze. Pro Sunjatsenovy ostatky bylo zřízeno impozantní mauzoleum v Nankingu hned vedle císařských hrobek poslední skutečné čínské dynastie Ming (Mingy vystřídala v 17.století cizí dynastie Mandžů, která pak vládla do pádu císařství v roce 1911). Egon Ervin Kisch označil ve své reportáži z roku 1932 toto mauzoleum za "ideologickou pojistku": "Vysoko do výše se tyčí ideologická citadela, náhrobek Sunjatsenův. Ani Lincolnovo mauzoleum ve Washingtoně, podle něhož je jistě stavěno, není tak pompézní a nákladné; vydaly se milióny na jedinou velikou stavbu republiky.... Celý kilometr vedou široké mramorové schody, zdobené podstavci, vázami, obelisky a piliři ke vchodu, k obrovské soše, k sarkofágu. A přece není tento náhrobek luxusní stavbou, je to stavba účelná, těch deset miliónů dolarů nejsou vyhozené peníze. Ideologická pojistka."

Nástupcem Sunjatsena ve vedení strany KMT, národní vlády i vojenské rady se stal □ Wang Ťing-wej□. Skutečná vojenská moc však byla v rukou velitele kantonské posádky □ Čankajška□, který ji postupně doplňoval o rozhodující politický vliv. Požadoval, aby Čínu opustili někteří sovětští poradci a čínští komunisté, kteří mohli být zároveň členy Kuomintangu, měli opustit všechny významnější politické funkce ve straně.

Dne 7.července 1926 zaujal Čankajšek nejvyšší stranickou funkci, byl zvolen předsedou stálého byra ústředního výkonného výboru Kuomintangu (KMT). Zakrátko zahájil tzv. Severní tažení, což byla vlastně Sunjatsenova idea. Když pak už byl velitelem národní revoluční armády na Severním tažení a k tomu předsedou KMT, získal si snadno i další ne zcela obvyklé pravomoci, jako právo jmenovat civilní správu dobytých území, vybírat tam daně aj. Při postupu na sever stával se potom současně suverenním pánem nad celou řadou oblastí, zatímco moc kantonské národní vlády byla mnohem omezenější.

Severní tažení usilovalo o ovládnutí celé Číny a mířilo proti třem osobám, které se jmenovaly WuPchej-fu, ČangCuo-lin a SunČchuan-fang. WuPchej-fu byl válečník a vědec, ovládal řadu provincií ve střední Číně, sousedil s kantonskou republikou a zakládal si na své vojenské cti. Maršál ČangCuo-lin byl vládcem Mandžuska. Vynikal jako schopný organizátor a válečník, stal se vojenským a civilním guvernérem Mukdenu (nyní Šen-jang) a později celého Mandžuska. Ovládal i severní hlavní město Číny Peking (Pej-ťing). ČangCuo-lin byl hlavní oporou Japonců v Číně, získával od nich rozsáhlé finanční prostředky a vojenské dodávky. Čínští militaristé však byli současně nacionalisty a používali cizí pomoc jen tak dlouho, dokud ji potřebovali k získání nebo udržení vlastní moci, a očekávali, že jejich osobní moc se stane zárukou pozdější úplné nezávislosti Číny. ČangCuo-lin po ochabnutí centrální moci neoddelil Mandžusko od Číny a počínal si tak, jako by bylo integrální součástí Číny. Za vlády mandžuské

dynastie totiž Mandžusko sice patřilo k impériu, avšak jako separátní, izolovaná část s nadřazeným postavením. Číňané se do Mandžuska až do 19.století nesměli ani stěhovat. V 19.století se o Mandžusko začalo zajímat Rusko, které tam postavilo první železnici, spojující zkratkou vnitřní Sibiř s přístavem Vladivostok. Japonci začali v Mandžusku těžit uhlí, rudu, postavili tam železárny a ocelárny, které jsou dodnes největší základnou čínského hutního průmyslu.

Třetí nejvýznamnější překážkou v Čankajškově severním tažení byl gen.SunČchuan-fang, který od konce roku 1925 ovládal pět provincií, včetně Šanghaje a Nankingu. Společné ozbrojené síly těchto tří vojenských velitelů několikanásobně převyšovaly síly kuangtungské armády. Měli k dispozici armádu nejméně s půl milionem mužů, zatímco Čankajšek měl vojsko sotva stotisícové. Kdyby proti němu vystoupili všichni společně, nikdy by nemohl zvítězit. Dlouholeté vzájemné války a spory zanechaly však v Čankajškových odpůrcích tolik nepřátelství, svárů a zlé vůle, že nebyli schopni bojovat společně. Navíc obyvatelstvo v jejich provinciích bylo znechuceno dlouholetými nesmyslnými válkami, strádáním a obětmi. Toho využila jižní vojska a likvidovala jednoho nepřítele po druhém.

Za Severního tažení ve druhé polovině roku 1926 soustředil Čankajšek ve svých rukou značnou moc vojenskou i politickou. Přestože v Kantonu existovala národní vláda, rozhodoval velmi často suverénně, bez konzultací s Kantonem, jen podle vlastního uvážení. Kantonská vláda pocitovala nevýhody svého postavení na krajním jihu a přestěhovala se do dobytého Hankou (Wu-chan). Vztahy mezi Čankajškem a Wu-chanem se postupně ochlazovaly. Čankajšek dospěl k závěru, že s Wu-chanem se nedá spolupracovat. Dne 18.dubna 1927 vyhlásil Čankajšek v Namkingu (Nan-Ting) novou národní vládu s odůvodněním, že se wuchanská vláda zaprodala komunistům a přestala být národní vládou. Pak se svým vojskem pokračoval v tažení na sever. Když však narazil na japonské zájmy na poloostrově Šan-tung, svůj postup zastavil. Aby umožnil sjednocení různých frakcí KMT rezignoval v srpnu 1927 na všechny dosavadní funkce.

Avšak když se na počátku roku 1928 Čankajšek vrátil do funkce vrchního velitele národní revoluční armády a předsedy národní rady obrany, obnovil ihned přípravy na dokončení Severního tažení. Tažení začalo v dubnu 1928 a skončilo v létě obsazením Pekingů. Čína byla sjednocena, někteří vojenští velitelé byli poraženi, ostatní prostě vstoupili do Kuomintangu a přidali se k Čankajškovým vojskům. Jejich lokální základy i vojenské pozice zůstaly zachovány. Po celé období 1928-1937, tedy až do obsazení vnitřní Číny Japonci, trvale ohrožovali kuomintangský režim zevnitř.

Během nejbližšího zasedání ústředního výkonného výboru KMT vydal Čankajšek memorandum, v němž vyzval všechny vojenské velitele, aby provždy opustili zvyk starých militaristů začínat války ze sebenepatrnějších příčin. Vojenští velitelé se měli veřejně zavázat, že proti sobě nepozvednou zbraně, takže národní armáda by nemusela zasahovat do jejich sporů a mohla se tak soustředit jen na obranu země a boj proti banditům.

Byla slavnostně vyhlášena nová vláda sjednocené Číny, bývalí militaristé dostali stranické a státní funkce. Čankajšek se stal předsedou státní rady, generalissimem národní revoluční armády, měl tedy fakticky postavení hlavy státu. Jmenováním nového mandžuského guvernéra ČangSüe-lianga členem státní rady Čínské

republiky dosáhl formálního připojení Mandžuska a formálního sjednocení Číny.

Tato jednotka však trvala příliš krátce. Bylo Čankajškovým štěstím, že se i nyní opakovala situace z počátku Severního tažení: jednotliví vojenští vůdci se tajně radovali z Čankajškových vítězství nad jinými vůdci a doufali, že se protivníci vyčerpají a oni pak budou z jejich vysílení těžit. I nyní byla rivalita mezi vojenskými veliteli silnější než odpor k Čankajškovi, který uměl rivalitu mezi svými odpůrci živit. V době, kdy byla v Nankingu ustavena nová vláda sjednocené Číny, byla země fakticky rozdělena na pět částí, ovládaných vojenskými skupinami a předními generály. Čankajšek měl ve své moci ve skutečnosti jen pět provincií. Pokud nankingská vláda nechávala na pokoji vojenské síly jednotlivých místních vládců a dovozovala jim ponechávat si většinu místních daní, málo jim záleželo na tom, že jsou nominálně podřízeni ústřední moci. Jakmile však začala centrální vláda zasahovat, konflikty byly téměř nevyhnutelné.

Ještě větší pozornost než války mezi Čankajškem a jeho nepoddajnými podřízenými poutala tažení proti čínským komunistům. Když Čankajšek porazil jednoho generála, získal snadno celou jeho doménu, ale komunisté nakazili celé okolí. Komunistům v jejich zápalu však chyběl smysl pro politickou taktiku. V prosinci 1927 zorganizovali narychlo v Kantonu dokonce komunu. Po třech dnech provedli masakr, ale byli poraženi. Rozptýlili se, opustili město a rozplynuli se na venkově. V odlehlých koutech se ukrývali a zkoušeli své politické principy. Vytvářeli sověty a rolníkům rozdělovali půdu. Komunistických sil neubývalo - koncem roku 1931 se odhadovalo, že mají ve svých rukou území se 60 mil. obyvatel. V té době se také sešel v komunistické základně v provincii Ťiang-si 1. sjezd zástupců jednotlivých komunistických oblastí. Vytvořil prozatímní vládu a vyhlásil Čínskou sovětskou republiku v čele s Maotungem. Možnosti této republiky, roztroušené po jižní a střední Číně a zasahující někdy i na čínský sever, byly ovšem omezené.

V té době obsadili Japonci Mandžusko. Čankajšek však nezměnil své plány a dál koncentroval své hlavní síly proti komunistům na jihu. Odůvodňoval svůj postoj tím, že nemůže bojovat proti Japoncům, dokud nebude mít pevné zázemí, zbavené komunistů. Komunisté zase hlásali, že je třeba nejdříve svrhnout moc Kuomintangu, aby se mohlo bojovat proti Japonsku.

Za pomoci svých zahraničních poradců zorganizoval Čankajšek celkem pět trestních výprav proti komunistům. Během poslední výpravy začal komunistické oblasti postupně obkličovat sítí pevností a pevnůstek, budoval přístupové cesty a soustřeďoval vojenskou techniku. Také ČSR se značnou měrou podílela na dodávkách kvalitních zbraní Čankajškovým armádám. K poslední výpravě v roce 1934 shromáždil Čankajšek milion svých vojáků, z toho proti ústřední komunistické oblasti v provincii Ťiang-si jich nastoupila polovina. Tentokrát se komunistům už nepodařilo útok odrazit. Prorazili však blokádu a odvedli své hlavní síly z provincie Ťiang-si a po roce pochodu se připojili ke komunistické základně v provincii Šen-si v severozápadní Číně. Tento tzv. Dlouhý pochod přežila sotva polovina vojáků.

2. Čínsko-japonská válka

Japonsko při svém prudkém vzestupu od konce minulého století potřebovalo Čínu, její přírodní bohatství, zemědělství a trh. Odňalo Číně ostrov Tchaj-wan, základnu v jižním Mandžusku, pozice

na poloostrově Šan-tung. Když se vytvořila v Nankingu Čankajškova vláda a odvážila se ohrožovat japonské výsady na Šan-tungu, Japonsko dalo zřetelně najevo, že se nezalekne nějakého Čankajška, který absolvoval sotva jeho vojenskou přípravku. Zalekl se naopak Čankajšek. Při tažení na sever se včas zastavil před Velkou čínskou zdí a nevstoupil do Mandžuska, aby si nerozhněval Japonce, kteří tam měli největší zájmy a nejsilnější pozice.

Konfliktu se však Čína nevyhla. Dne 18.zář 1931 vtrhli Japonci se svými armádami do Mandžuska a během čtyř dnů obsadili celou nejbohatší jižní část. Byli si tak jisti, že řádně nepřipravili ani incident, který si vzali za záminku útoku. Mukdenský incident se snad ani skutečně neudál, alespoň komise Společnosti národů vedená britským lordem Lyttonem ho nemohla potvrdit. Na japonské okupaci se však tím nic nezměnilo. Čankajšek dal příkaz mandžuské armádě vedené maršálem ČangSüe-liangem, aby nekladla Japoncům odpor a spokojil se se stížností Společnosti národů. Vzápětí Čankajšek odstoupil a místo vrchního velitele čínské armády zůstalo v kritické době v provizóriu.

Pro japonskou armádu to byla vhodná příležitost a zaútočila na Šanghaj, a to pod záminkou, že se v Číně šíří protijaponské nálady a bojkotuje se japonské zboží. V únoru 1932 obsadili Japonci Charbin, centrum severního Mandžuska. Celé Mandžusko spojili a utvořili z něho formálně samostatný stát.

V lednu 1936 japonský ministr zahraničí vyhlásil tři japonské požadavky vůči Číně: měla ustát protijaponská činnost a bojkot japonského zboží; čínská vláda měla uznat Mandžusko jako samostatný stát a hospodářsky s ním spolupracovat; čínská vláda měla postupovat společně s japonskou.

Dne 7.července 1937 došlo v blízkosti Pekingu u mostu Marca Pola k incidentu, ztratil se prý jeden japonský voják. Sice se později opět našel, ale japonská vojska se plnou silou vrhla proti Pekingu. Začala nevyhlášená válka, v níž se opravdu bojovalo. Celá Čína se postavila na obranu své suverenity. Také komunisté vyhlásili, že budou nankingskou vládu v boji proti Japoncům podporovat. Čínská Rudá armáda se stala součástí národní armády pod Čankajškovým vrchním velením a dostala jméno Osmá pěší armáda. Komunistické oblasti se podřídili kuomintangské vládě, uvnitř však zůstalo vše při starém. Změny se nedotkly ani komunistických armád, ani vedení sovětské oblasti. Také Čankajškův dlouholetý politický konkurent Wangťing-wej, který se nedávno vrátil z dobrovolného azylu v Evropě, podpořil novou politiku a zaujal místo druhého muže Kuomintangu. I odbojové generálové nabídli hned po vypuknutí války spolupráci. Čína byla ve svém odporu proti cizí agresi jednotná jako nikdy předtím. Do konce července 1937 však padl Peking, krátce nato vypukly boje v Šanghaji. Bitva o Šanghaj byla největší bitvou od Verdunu - trvala čtvrt roku a stála čínskou armádu téměř půl miliónu životů. V listopadu bylo město nakonec vyklizeno a Číňané ustoupili. Po pádu hlavního města Nankingu nastala nepopsatelná spoušť na obou stranách. Japonská vojska dostávala obvykle tři dny volnosti v dobytém městě, tentokrát se vymkla velení na plně tři týdny a jejich drancování a řádění v poraženém hlavním městě patří mezi nejčernější stránky historie této války. Pro čínskou armádu byla vojenská situace po vyklizení Nankingu tak nepříznivá, že se nepodařilo zorganizovat spořádaný ústup - byl to doslova útek do čínského vnitrozemí. V čínském vojsku nastal takový zmatek, že některé jednotky dokonce inzerovaly v novinách

své nové stanoviště, aby sehnaly dohromady své ztracené vojáky. Kdyby Japonci místo drancování Nankingu okamžitě začali pronásledování, mohli v krátké době obsadit obrovská území bez většího odporu.

Nankingská vláda včas opustila město a přesídlila do provincie S'-čchuan na vzdáleném jihozápadě. Za prozatímní hlavní město byl zvolen Čunking (Čchung-čching), těžko přístupné město s 200tis. obyvateli - za války ovšem počet lidí tam vzrostl na 3/4milionu - a s nepříliš příjemným horkým klimatem. Do S'-čchuanu stěhovali nosiči zařízení celých továren, studenti tam přenášeli knihovny a zařízení opuštěných univerzit, Japoncům měla zůstat jen vypálená země. Dobytím Nankingu Japonci příliš rozšířili svou frontu, postupovali hluboko do vnitrozemí a rozptýlili své síly, což je stálo mnoho vojska a peněz.

Zvláště nešťastný byl pro čínskou armádu říjen 1938. Tehdy Čiňané ztratili dvě významná centra - středočínský Wu-chan, kde prozatímně sídlil Čankajškův štáb, a neočekávaně i jižní přístav Kanton. To znamenalo nenahraditelnou škodu, protože se tak přerušilo námořní spojení čínské vlády s ostatním světem; dosud získávala potřebné dodávky přes Kanton a blízkou britskou korunní kolonii Hongkong. Čiňané vůbec neočekávali japonský útok na vzdáleném jihu, Kanton také padl bez jediného výstřelu, spoléhali na to, že se Japonci zaleknou eventuální britské reakce. Japonci však po Mnichovu došli k závěru, že Britové nemají ani sílu, ani zájem hájit své pozice na Dálném východě.

Od podzimu 1938 se válečná situace v Číně několik let podstatně nezměnila. Japonci obsadili sice několik dalších měst v povodí Jang-c'-ťiang, ale nemělo to už podstatný vliv na čínské pozice. Prvních šestnáct měsíců války znamenalo pro Čínu katastrofu. Ztratila nejbohatší a nejrozvinutější provincie a průmyslová centra. Zemědělský jihozápad, kde Čankajšek našel nové útočiště, měl pak značný vliv na jeho politiku: orientoval se na konzervativní statkáře těchto zapadlých končin. Přes rostoucí opozici byl v březnu 1938 na sjezdu Kuomintangu zvolen generálním ředitelem KMT - po dlouhé době tak zase byla do čela strany postavena jediná osoba. Později, v roce 1943, připojil Čankajšek i funkci prezidenta Čínské republiky. Kumuloval tak všechny významné funkce ve straně, státě i v armádě. Měl skutečné pravomoci diktátora; zastával celkem 82funkce. Jako poradní orgán dal zřídit lidovou politickou radu, kde byli zastoupeni i představitelé různých stran a organizací, včetně komunistů. Ti dostali zastoupení i mezi 25poradci Nejvyšší vojenské rady Čínské republiky.

Bylo Čankajškovým štěstím, že Japonci nehodlali hned od počátku ovládnout celou Čínu. Znali velmi dobře stav čínského vojska a počítali s tím, že se čínská vláda, zahnaná daleko od pobřeží a odříznutá od světa, stejně zhroutí. Drželi v rukou největší města, přístavy, železnice a v zákulisí vyjednávali. V březnu 1940 byla v Nankingu vyhlášena čínská projaponská kolaborantská vláda v čele s členem vedení KMT □ Wangťing-wejem □ jako úřadujícím předsedou.

Čankajšek zůstal bez podstatné pomoci ze zahraničí, vnitřní zdroje byly nedostatečné. I většina německých vojenských poradců musela po protestech japonské vlády odejít. Británie by raději viděla na Dálném východě mír než válku. USA sice japonskou agresi v Číně kritizovaly, neuznaly ani samostatnost Mandžuska, ale ještě se nechtěly rozhodnout. Mezitím dále obchodovaly s Japonskem a japonské bombardéry, které shazovaly bomby na

Čchung-čching, létaly na americký benzín. Podle amerického komentátora Waltera Lippmanna "jsme nemohli čelit Japonsku, dokud Británie nedokázala, že zůstane na živu a dokud Německo nebylo ve válce s Ruskem".□